

УДК 378.147

DOI: 10.31652/2412-1142-2024-73-79-86

**Дмітренко Наталя Євгенівна**

доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов,  
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,  
м. Вінниця, Україна  
ORCID ID: 0000-0002-3556-0003  
*nataliadmitrenko0302@gmail.com*

**Франчук Наталія Леонідівна**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти,  
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,  
м. Вінниця, Україна  
ORCID ID: 0000-0001-8084-3793  
*klochko.nata@ukr.net*

## РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗЗСО НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

**Анотація.** Стаття присвячена проблемі використання технології розвитку навичок критичного мислення на уроках англійської мови. Критичне мислення визначається як здатність учня логічно міркувати, обґрунтовувати або спростовувати твердження, знаходити закономірності між об'єктами та явищами довкілля, опираючись на послідовність думок, цілісність уявлення та точність словесного вираження ідей під час уроків англійської мови. Автори статті навели ознаки критичного мислення (самостійність, інформація, соціальний аспект, постановка питань та з'ясування проблем, які потребують вирішення, прагнення переконливої аргументації), а також було визначено навички та вміння, необхідні для розвитку критичного мислення у учнів, зокрема: гнучкість, здатність до планування, наполегливість, готовність виправляти власні помилки, усвідомленість та вміння знаходити компромісні рішення. У статті охарактеризовано технологію розвитку навичок критичного мислення й детально описано етапи її реалізації на уроках англійської мови, серед яких виділено: цілепокладання, індивідуалізацію освітньої траєкторії та «фіксацію» виникаючих міркувань, ознайомлення та аналіз досліджуваної інформації англійською мовою, аксіологічну діяльність (самооцінку, взаємооцінку, обговорення групи), винесення остаточного вердикту з приводу аналізованого об'єкта чи явища. Автори розробили дидактичний цикл технології розвитку навичок критичного мислення на уроках англійської мови, який передбачає три стадії: виклик, осмислення та рефлексію, навели приклади методів, прийомів і завдань, які можуть бути використані на кожній із виділених стадій, а також окреслили вимоги до завдань, серед яких: наявність проблеми в завданні, що викликає інтелектуальне утруднення, не має одного стандартного рішення та потребує аналізу та синтезу; відповідність умов проведення завдання поставленим цілям; облік дидактичного принципу посиленості та доступності; опора учня на власний досвід; активізація всіх стратегій мислення учнів; прийняття учнем позиції суб'єкта навчальної діяльності; наявність попередньої підготовки, підбір матеріалів; наявність результату проблемної діяльності; рефлексія учня після вирішення проблемного завдання.

**Ключові слова:** розвиток критичного мислення; англійська комунікативна компетентність; навички критичного мислення; технологія критичного мислення.

### 1. ВСТУП

**Постановка проблеми.** Сучасна система освіти спрямована не тільки на передачу знань, умінь і навичок, але й на інтелектуальний та моральний розвиток особистості. Основні цілі навчання включають формування креативного і критичного мислення, здатності оперувати отриманою інформацією та застосовувати компетентності на практиці в різних ситуаціях. Одним із ключових завдань вчителів англійської мови є розвиток іншомовної комунікативної компетентності учнів, які повинні брати участь у дослідницьких та творчих завданнях, щоб навчитися розуміти, створювати, освоювати нове, висловлювати свої думки, приймати рішення, співпрацювати, формулювати свої інтереси та усвідомлювати свої можливості.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблему розвитку навичок критичного мислення з філософської, психологічної та педагогічної точки зору вивчали дослідники С. Волтер, А. Де Вілла, Т. Гелдер, Д. Данн, Д. Клустер, Дж. Стіл, К. Мерідіт, Ч. Темпл, Д. Халперн [2; 6; 7; 8; 12] та інші. Водночас, питання формування і розвитку навичок критичного мислення на уроках англійської мови потребує подальшого розроблення.

**Мета** статті – обґрунтувати доцільність використання технології розвитку навичок критичного мислення на уроках англійської мови та запропонувати методи, засоби й форми реалізації зазначеної технології з метою формування і розвитку навичок критичного мислення учнів ЗЗСО на уроках англійської мови.

## 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з Д. Халперн і Д. Данн [7]? критичне мислення – це цілеспрямоване мислення, яке відзначається логічністю, зваженістю та використанням когнітивних стратегій і навичок, що підвищують ймовірність досягнення бажаного результату.

Дослідник Д. Клустер [8] виділяє п'ять ознак критичного мислення, за допомогою яких цей вид мислення можна відрізнити від запам'ятовування, розуміння та творчого або інтуїтивного мислення.

1. *Самостійність.* Мислення стає критичним лише тоді, коли має індивідуальний характер. Тому на заняттях, побудованих на засадах критичного мислення, кожен учень повинен самостійно формулювати свої ідеї, оцінки та переконання, не залежачи від інших. Водночас, критичне мислення передбачає оригінальність: учні мають право прийняти ідею чи переконання інших учнів як свої, але лише після їх критичного осмислення.

2. *Інформація є відправною точкою для розвитку критичного мислення.* Знання створює мотивацію, без якої критичне мислення неможливе. Для формування складних ідей необхідно ознайомитися з великою кількістю фактів, ідей, текстів, теорій, даних та концепцій. У процесі пізнання учні та вчителі критично осмислюють кожен новий факт. Завдяки критичному мисленню традиційний процес навчання стає індивідуальним, усвідомленим, безперервним і продуктивним.

3. *Критичне мислення починається з формулювання запитань і виявлення проблем, які потребують вирішення.* Цікавість — це природна властивість людини, особливо виражена в дитячому віці. Справжній пізнавальний процес характеризується прагненням учня вирішувати проблеми та знаходити відповіді на запитання, які виникають з його власних інтересів та потреб.

4. *Прагнення до переконливої аргументації.* Людина, яка мислить критично, знаходить власне рішення проблеми та підкріплює його розумними, обґрунтованими аргументами. Будь-яка аргументація включає три основні елементи. Основний зміст аргументації – це *твердження* (теза, основна ідея або положення). Це твердження підтримується рядом *аргументів*, кожен з яких підкріплюється *доказами*. Доказами можуть бути статистичні дані, цитати з тексту або особистий досвід. Під усіма цими елементами лежить четвертий компонент – *основа*. Основа є відправною точкою, яка робить можливим обґрунтування всієї аргументації.

5. *Соціальний аспект.* Критичне мислення передбачає соціальний характер мислення. Коли люди сперечаються, читають, обговорюють, заперечують та обмінюються думками з іншими, вони уточнюють та поглиблюють свою власну позицію. Кожен, хто мислить критично, діє в межах певної спільноти й вирішує завдання, які виходять за межі особистого розвитку [5].

З метою ефективного використання учнем свого критичного мислення, важливо розвинути в собі кілька ключових якостей, серед яких Д. Халперн [7] виділяє:

– *гнучкість.* Щоб генерувати власні ідеї, учень повинен навчитися сприймати ідеї інших людей. Гнучкість дозволяє утриматися від поспішних висновків до отримання всієї необхідної інформації;

- *готовність до планування*. Думки часто виникають хаотично, тому важливо їх упорядкувати і структурувати. Упорядкованість думок є ознакою впевненості;
- *наполегливість*. При стиканні з важкими завданнями може виникати бажання відкласти їх. Наполегливість у розумовій діяльності допомагає досягти кращих результатів;
- *готовність виправляти власні помилки*. Критичний мислитель не намагається виправдати свої помилки, а робить висновки і коригує свої помилки у подальшому навчанні;
- *усвідомлення*. Це вміння спостерігати за процесом власного мислення та відстежувати хід міркувань;
- *пошук компромісних рішень*. Важливим є те, щоб прийняті рішення сприймалися іншими людьми, інакше вони залишаться лише теоретичними висловлюваннями.

Отже, критичне мислення полягає у здатності послідовно міркувати, обґрунтовано доводити чи спростовувати, встановлювати закономірності між об'єктами та явищами, базуючись на несуперечливості думок, цілісності образу та точності словесного вираження, у тому числі на уроках англійської мови в ЗЗСО.

Серед основних умінь критичного мислення виділяють [3; 4]:

- вміння заперечувати запропоновані ідеї та наводити контраргументи;
- вміння виробляти свою точку зору щодо певного питання та відстоювати її логічними аргументами;
- вміння зіставляти різні думки, виробляючи свою власну;
- вміння аналізувати теми в контексті власного життєвого досвіду та світогляду;
- вміння бути уважним до аргументів опонентів та логічно їх осмислювати;
- вміння узагальнювати отриману інформацію та формулювати принципи;
- вміння розуміти сенс прочитаного та почутого та висловлювати його зі свого оригінального погляду.

Також у особи, яка критично мислить, мають бути сформовані навички та вміння вибору та структурування міркувань (необхідні для підтвердження висновку), застосування логічного порядку й послідовної аргументації [14].

Попри різноманітність визначень критичного мислення, в усіх них можна помітити спільний зміст, що відображає його оцінні та рефлексивні властивості. Критичне мислення є відкритим, не приймає догм і розвивається шляхом інтеграції нової інформації з особистим життєвим досвідом. Це відрізняє його від творчого мислення. Критичне мислення служить відправною точкою для розвитку творчого мислення, і обидва ці процеси взаємопов'язані і розвиваються в синтезі один з одним [1].

Авторами технології розвитку навичок критичного мислення є С. Волтер, К. Мередіт, Дж. Стіл та Ч. Темпл. Метою розробки технології було прагнення досягти високих освітніх результатів у формуванні вміння працювати з великими обсягами інформації в різних галузях знань, що постійно збільшуються й оновлюються [12]. Важливо зауважити, що при використанні технології розвитку навичок критичного мислення оволодіння новими знаннями починається не зі знайомства з відомими способами вирішення певної задачі чи проблеми, а зі створення умов, які формують потребу отримати розв'язання саме цього завдання. Відповідаючи на особистісно значимі питання, що виникають на шляху до мети, людина швидше і глибше може освоїти новий матеріал.

Описана технологія пропонує набір конкретних методичних прийомів, які можуть бути застосовані в різних навчальних дисциплінах. Вона універсальна, проникна, інтегрована з іншими педагогічними підходами та технологіями, і спрямована на вирішення актуальних освітніх та виховних завдань. Використання технології розвитку навичок критичного мислення на уроках англійської мови дозволяє вчителю розвивати особистість учня в процесі вивчення іноземної мови, що сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності. Це створює комфортні умови для пізнавальної діяльності та самовдосконалення учнів в освітньому середовищі. Вчитель заохочує і стимулює інтереси та мотивацію учня, формує у нього бажання використовувати іноземну мову на практиці і вчитися, що сприяє успіху у засвоєнні предмета.

Вчитель англійської мови, який працює в рамках технології розвитку навичок критичного мислення, стимулює інтереси учня, розвиває бажання використовувати іноземну мову на практиці та навчатися, що сприяє успіху в освоєнні предмета. Для ефективної роботи в рамках технології розвитку навичок критичного мислення вчитель повинен правильно обрати інформативний матеріал, що сприяє розвитку критичного мислення, а також метод (окремий прийом, стратегію) заняття. Зазначена технологія дозволяє вчителю англійської мови створити в класі атмосферу відкритості та відповідальної співпраці; використовувати модель навчання та ефективні методики, що сприяють розвитку критичного мислення та самостійності в процесі навчання; стати практиком, який вміє грамотно аналізувати свою діяльність; бути джерелом цінної професійної інформації для інших вчителів.

Технологія розвитку навичок критичного мислення передбачає рівні партнерські відносини у спілкуванні та в конструюванні знань, що виникають у процесі англійськомовного навчання між вчителем і учнем. Вчитель, працюючи в режимі технології критичного мислення, перестає бути основним джерелом інформації та перетворює навчання на спільний та цікавий процес пошуку.

### 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток навичок критичного мислення на уроках англійської мови передбачає декілька етапів, серед них:

1) *цілепокладання*, включає в даному випадку постановку мети навчальної діяльності іноземною мовою, вибір предмета дослідження (фонетичний, морфологічний, лексичний, граматичний, семантичний чи екстралінгвістичний аспекти). Без визначення цілей та завдань складно створити мотивацію майбутньої навчальної когнітивної діяльності: запланований результат; вибір способу чи технології, чи прийому когнітивної діяльності та синтез усіх проведених дослідницьких, лінгвістичних дій та операцій;

2) *індивідуалізація освітньої траєкторії та «фіксація» виникаючих міркувань*. Індивідуалізація проявляється у мотивації, виборі способу комунікації та ціннісних орієнтирів, у визначенні способів виконання предметної пізнавальної, пошукової діяльності, а також у відборі лінгвістичних засобів (лексики, термінології, граматичних та семантичних «наповнювачів»), які сприяють успіху розвитку критичного мислення;

3) *ознайомлення та аналіз досліджуваної інформації іноземною мовою*. Учень робить розкладання цілого об'єкта або явища на складові частини задля його більш докладного, ретельного вивчення, а також виявлення його природи та закономірностей: розгляд об'єкта з різних сторін, його прояву та впливу на інші предмети, явища чи категорії. Ці дії вимагають відбору лінгвістичних засобів для вираження своїх думок, міркувань, висновків іноземною мовою;

4) *аксіологічна діяльність (самооцінка, взаємооцінка, обговорення групи), винесення остаточного вердикту з приводу аналізованого об'єкта чи явища*. Аксіологічна складова критичного мислення проявляється у судженнях та висловлюваннях про особистісні характеристики учня, групи, суспільства в цілому на основі порівняльного аналізу матеріальних, духовних, культурних та моральних цінностей різних мовних спільнот, а також пов'язана із засвоєнням нормативно-ціннісної системи з позицій майбутніх інноваційних перетворень [9; 13].

Дотримання виділених етапів розвитку навичок критичного мислення може стати актуальним за умови зіставлення всієї наявної інформації, що вивчається з різних джерел, із матеріалами, що містяться в підручниках, навчальних посібниках та вивчаються на уроках англійської мови. Важливим аспектом є співвідношення всієї наявної інформації з особистим, індивідуальним досвідом учнів, навіть якщо цей досвід ще незначний або має негативний характер. Важливо спонукати учнів до обговорення «картини світу», що склалася у них, і підказати можливі варіанти вирішення тієї чи іншої комунікативної ситуації.

Щодо освітнього процесу в основі технології розвитку навичок критичного мислення лежить дидактичний цикл, що передбачає три стадії:

1. *Стадія виклику* (Evocation). Функціями цього етапу є актуалізація та узагальнення наявних знань із теми, що вивчається, формування особистісної зацікавленості кожного учня в отриманні нової інформації, а також мотивування школярів до активної навчальної діяльності та структурування подальшого процесу вивчення англомовного матеріалу.

Важливою є й активізація учнів. Кожен учень повинен взяти участь у роботі, яка має на меті актуалізацію власних знань і досвіду, яка передбачає комбінування прийомів індивідуальної та групової роботи. Наприклад, вчитель може запропонувати кожному учню пригадати інформацію з навчальної теми яка вивчається, наприклад: *What ways of ... do you know? What kinds of ... do you know?* Записавши ключі слова, учень ділиться написаним у парі або групі, складаючи всією групою загальний список ключових слів і обговорюючи його разом з вчителем. Важливим аспектом під час реалізації стадії виклику є систематизація всієї інформації, отриманої в результаті вільних висловлювань учнів. Це дасть змогу розглянути зібрану інформацію в укрупненому, узагальненому представленні; водночас, до зібрання можуть увійти всі думки – «правильні» та «неправильні»; структурування висловлювань виявить протиріччя, неспрояшені моменти, які визначають напрями подальшого пошуку під час вивчення нової інформації. Важливо враховувати, що для кожного учня напрями роботи можуть бути індивідуальними. Кожен учень визначає, на якому аспекті теми слід зосередити увагу, а яка інформація потребує лише перевірки на достовірність.

Роль вчителя на першому етапі полягає в тому, щоб: 1) стимулювати учнів до згадування вже відомого матеріалу з теми; 2) сприяти безконфліктному обміну думками в робочих групах; 3) фіксувати та систематизувати інформацію, отриману від учнів, не критикуючи їхні відповіді, оскільки будь-яка думка є цінною.

2. *Стадія осмислення / реалізації* (Realization of meaning). На цьому етапі відбувається 1) пошук стратегії вирішення проблеми; 2) складання плану конкретної діяльності; 3) теоретична та практична робота з реалізації обраного шляху розв'язання. Функції етапу: одержання нової інформації; осмислення інформації та співвіднесення нової інформації з власними знаннями.

У процесі реалізації смислової стадії школярі вступають у контакт із новою інформацією. Основним завданням цього етапу є спостереження за тим, як учень сприймає вивчений матеріал. У процесі пояснення нового матеріалу вчитель має можливість акцентувати увагу на ключових моментах відповідно до очікувань і поставлених запитань. Це може включати розповідь, лекцію, групове, парне або індивідуальне читання, прослуховування аудіотексту, перегляд відеоматеріалів. Головна мета – зберегти активність і зацікавленість учнів, а також продовжити динаміку, створену під час фази виклику. Важливим є і якісний добір навчального матеріалу [11].

Отже, учні на цій стадії: вступають у контакт із новою інформацією; зіставляють її з уже наявними знаннями та досвідом; шукають відповіді на питання та вирішують труднощі; звертають увагу на неясності та формують нові питання; відстежують процес знайомства з новою інформацією, визначаючи, що їх зацікавило найбільше, а що менш цікаве; готуються до аналізу та обговорення отриманого матеріалу.

Вчитель на другому етапі: може бути безпосереднім джерелом нової інформації, намагаючись викласти її зрозуміло і доступно; відстежує активність учнів, їх уважність під час роботи з текстами; пропонує алгоритм роботи з текстом та різні прийоми для вдумливого читання і роздумів щодо опрацьованого матеріалу.

3. *Стадія рефлексії / роздумів* (Reflection). Сенс цього етапу полягає в тому, що учні під керівництвом учителя розвивають здатність аналізувати та оцінювати свою діяльність та здійснені роздуми; відрізняти її цілі та результати від методу їх досягнення; розрізняти діяльність та активність; критично ставитися до своїх і чужих ідей.

Серед форм пред'явлення рефлексії виділяють:

1) усна форма: діалог / бесіда між учнем та вчителем або між двома / декількома учнями, окремі репліки від різних учнів, використання ключових слів, правильних та неправильних тверджень у вигляді розмови чи обговорення, ігрові методи, круглий стіл;

2) письмова форма: анкетування та опитування з використанням різних прийомів, вербально-зображувальних опор: постановка питань, відповіді на питання, відкриті пропозиції, альтернативний / множинний вибір із запропонованих варіантів, розстановка за ступенем важливості, згода / незгода із твердженнями; графічні, схематичні методи представлення інформації у вигляді таблиць, діаграм, графіків, кластерів; творчі завдання: синквейн, сторітелінг, есе, лист, твір [10].

У рамках освітньої технології розвитку навичок критичного мислення існує велика кількість технологічних прийомів роботи на уроках англійської мови. Шляхом комбінування прийомів, вчителі англійської мови мають можливість адаптувати урок до поставленої мети, відповідного навчального матеріалу чи рівня іншомовної комунікативної компетентності учнів. Наприклад, на стадії «Виклику» можуть бути застосовані наступні прийоми і способи роботи: парний або груповий мозковий штурм, складання асоціативних «кластерів», заповнення конструктивних полів, ведення «бортового журналу» під час уроку тощо. На стадії «Осмислення» може бути застосована система маркування тексту «Інсерт», таблиці «Плюс – Мінус – Цікаво», «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися». Перебуваючи на заключній стадії «Рефлексії», вчитель має можливість комбінувати наведені способи і прийоми, а також звернутися до групового підведення підсумків, обговорення результатів, повернутися до поставленої мети уроку та перевірити, чи була вона досягнута. На стадії «Рефлексії» вчитель може розвивати творчість учнів, даючи завдання придумати «синквейн» (коротке римування), написати есе тощо.

Виділимо вимоги до завдань, що буде сприяти розвитку навичок критичного мислення учнів ЗЗСО на уроках англійської мови:

- наявність проблеми в завданні, що викликає інтелектуальне утруднення, не має одного стандартного рішення та потребує аналізу та синтезу;
- відповідність умов проведення завдання поставленим цілям;
- облік дидактичного принципу посиленості та доступності;
- опора учня на власний досвід;
- активізація всіх стратегій мислення учнів (особливо критичного та дивергентного мислення);
- прийняття учнем позиції суб'єкта навчальної діяльності (вчитель лише спрямовує, готує тексти для читання, надає додаткові матеріали, схеми для аналізу, worksheets тощо, але отримуваний результат – відповідальність учнів);
- наявність попередньої підготовки, підбір матеріалів;
- наявність продукту (результату) проблемної діяльності;
- рефлексія (самоаналіз) учня після вирішення проблемного завдання.

Для реалізації рефлексивного підходу важливо приділити увагу педагогіці альтернативності. Наприклад, варто пропонувати учням дві та більше теми для творчих завдань, що дозволяє їм проявити більшу свободу у виборі та розвитку своїх ідей. Водночас, вчитель пропонує різні шляхи та способи досягнення освітніх цілей, залишаючи право вибору за учнями. Це право вибору формує важливі навички, такі як: здатність до самовизначення, незалежність та оригінальність суджень, відповідальність за зроблений вибір.

#### 4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, головною особливістю технології розвитку навичок критичного мислення є «конструювання» власного знання учнів у рамках своєї власної пошукової діяльності. Розглянуті прийоми розвитку навичок критичного мислення учнів ЗЗСО під час уроків англійської дають змогу зробити навчальну діяльність ефективнішою, цікавою і творчою, а головне – результативною.

Найбільш істотними перевагами роботи з розвитку навичок критичного мислення є:

- 1) особистісно-орієнтований процес навчання: технологія дозволяє зробити навчання більш індивідуально зосередженим на потребах та інтересах кожного учня;
- 2) розв'язання нових і нетрадиційних освітніх завдань: включає формування і розвиток дослідницьких, інформаційних, комунікативних та інших умінь учнів;
- 3) розвиток мислення та креативних здібностей: стимулює розвиток критичного і творчого мислення;
- 4) формування модельних уявлень: допомагає учням створювати та розвивати уявлення про різні концепції та процеси.

Використання технології розвитку навичок критичного мислення дозволяє не лише вдосконалювати мовленнєві навички і вміння учнів з англійської мови, але й розвивати їхні загальні когнітивні здібності, що є важливим аспектом сучасної освіти.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Belecina, R., Ocampo jr, J. (2018). Effecting Change on Students' Critical Thinking in Problem Solving. *International Journal for Educational Studies*, 10(2), 109-118.
- [2] De Villa, A. (2017). Critical Thinking in Language Learning and Teaching. *History Research*, 7(2), 73-77. <https://doi.org/10.17265/2159-550X/2017.02.002>
- [3] Dmitrenko N. (2016). The implementation of problem-based learning in Ukrainian higher educational institutions. *Advanced Education*, 5, 28-35. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.61834>
- [4] Dmitrenko, N., Dolia, I., Nikolaeva, S. (2020). Soft Skills Development of Prospective Educators by Means of Problem-Based ESP Learning. *The New Pedagogical Review*, 6(2), 124-135. <https://doi.org/10.15804/tnr.2020.60.2.10>
- [5] Dwyer, C. P., Hogan, M. J., Stewart, I. (2014). An integrated critical thinking framework for the 21st century. *Thinking Skills and Creativity*, 12, 43-52. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2013.12.004>
- [6] Gelder, T. Van. (2005). Teaching critical thinking: Some lessons from cognitive science. *College Teaching*, 53(1), 41-48. <https://doi.org/10.1063/1.3047631>
- [7] Halpern, D., Dunn, D. (2022). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking* (6th Edition). NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003025412>
- [8] Klooster, D. (2001). What is critical thinking?. *Thinking Classroom*, 4, 36-40.
- [9] Liang, W., Fung, F. (2021). Fostering critical thinking in English-as-a-second-language classrooms: Challenges and opportunities. *Thinking Skills and Creativity*, 39, 100769. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100769>
- [10] Malikhatul, L., Prilla, L. W. (2021). Critical Thinking in Second Language Learning: Students' Attitudes and Beliefs. *International Journal of Language Education*, 5(3), 180-192. <https://doi.org/10.26858/ijole.v5i3.18350>
- [11] Sieglóvá, D. (2017). Critical Thinking for Language Learning and Teaching: Methods for the 21st Century. *Conference Proceedings: Cross-Cultural Business Conference, May 2017, University of Applied Sciences Upper Austria, School of Management, Campus Steyr*.
- [12] Steel, J. L., Meredith, K.S., Temple C., and Walter, S. (2007). *What is Critical Thinking. Guidebook*. Prague: Kritické myšlení, o.s.
- [13] Tedesco-Schneck, M. (2013). Active learning as a path to critical thinking: Are competencies a roadblock?. *Nurse education in practice*, 13(1), 58-60.
- [14] Živković, S. (2016). A model of critical thinking as an important attribute for success in the 21st century. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 232(April), 102-108. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.034>

#### DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING SKILLS OF PUPILS IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS

**Dmitrenko Natalia Yevheniivna,**

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Foreign Languages,  
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,  
Vinnytsia, Ukraine

ORCID ID: 0000-0002-3556-0003

[nataliadmitrenko0302@gmail.com](mailto:nataliadmitrenko0302@gmail.com)

**Franchuk Nataliia Leonidivna**

Candidate of Pedagogical Sciences,  
Senior Lecturer at the Department of Primary School Education,  
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,  
Vinnytsia, Ukraine  
ORCID ID: 0000-0001-8084-3793  
*klochko.nata@ukr.net*

**Abstract.** The article is devoted to the problem of using technology for the development of students' critical thinking skills at English lessons. Critical thinking is considered as a student's ability to reason consistently, substantiate, and establish regular connections between objects and phenomena of the surrounding world, based on the non-contradiction of thinking, on the integrity of the image and the accuracy of the verbal expression of thought at English language classes. The authors of the article listed the signs of critical thinking skills (independence, information, social aspect, asking questions and clarifying problems that need to be solved, striving for convincing arguments), and also described the skills and abilities that a student needs for the development of critical thinking skills, in particular, the following: flexibility, willingness to plan, perseverance, willingness to correct mistakes, awareness, search for compromise solutions. The article characterizes the technology of development of critical thinking skills and describes in detail the stages of its implementation at English lessons. The following aspects are highlighted: goal setting, individualization of the educational trajectory and "fixation" of emerging considerations, familiarization and analysis of researched information in English, axiological activities (self-evaluation, mutual evaluation, discussion group), making a final verdict about the analyzed object or phenomenon. The authors developed a didactic cycle of the technology for the development of students' critical thinking skills at English lessons, which involves three stages: challenge, comprehension, and reflection; gave examples of methods, techniques and tasks that can be used at each of the selected stages; outlined the requirements for the tasks: the problem in the task that causes intellectual difficulty, does not have one standard solution and requires analysis and synthesis; compliance of the conditions of the task with the set goals; accounting for the didactic principle of strength and accessibility; reliance of the student on the experience; activation of all students' thinking strategies; student's acceptance of his position as the subject of educational activity; availability of preliminary training, selection of materials; presence of the result of problematic activity; student's reflection after solving a problematic task.

**Keywords:** critical thinking; English communicative competency; critical thinking skills; critical thinking technology.

**References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)**

- [1] Belecina, R., Ocampo jr., J. (2018). Effecting Change on Students' Critical Thinking in Problem Solving. *International Journal for Educational Studies*, 10(2), 109-118.
- [2] De Villa, A. (2017). Critical Thinking in Language Learning and Teaching. *History Research*, 7(2), 73-77. <https://doi.org/10.17265/2159-550X/2017.02.002>
- [3] Dmitrenko, N. (2016). The implementation of problem-based learning in Ukrainian higher educational institutions. *Advanced Education*, 5, 28-35. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.61834>
- [4] Dmitrenko, N., Dolia, I., Nikolaaeva, S. (2020). Soft Skills Development of Prospective Educators by Means of Problem-Based ESP Learning. *The New Pedagogical Review*, 6(2), 124-135. <https://doi.org/10.15804/tner.2020.60.2.10>
- [5] Dwyer, C. P., Hogan, M. J., Stewart, I. (2014). An integrated critical thinking framework for the 21st century. *Thinking Skills and Creativity*, 12, 43-52. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2013.12.004>
- [6] Gelder, T. V. (2005). Teaching critical thinking: Some lessons from cognitive science. *College Teaching*, 53(1), 41-48. <https://doi.org/10.1063/1.3047631>
- [7] Halpern, D., Dunn, D. (2022). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking* (6th Edition). NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003025412>
- [8] Klooster, D. (2001). What is critical thinking?. *Thinking Classroom*, 4, 36-40.
- [9] Liang, W., Fung, F. (2021). Fostering critical thinking in English-as-a-second-language classrooms: Challenges and opportunities. *Thinking Skills and Creativity*, 39, 100769. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100769>
- [10] Malikhatul, L., Prilla, L. W. (2021). Critical Thinking in Second Language Learning: Students' Attitudes and Beliefs. *International Journal of Language Education*, 5(3), 180-192. <https://doi.org/10.26858/ijole.v5i3.18350>
- [11] Sieglóvá, D. (2017). Critical Thinking for Language Learning and Teaching: Methods for the 21st Century. *Conference Proceedings: Cross-Cultural Business Conference*, May 2017, University of Applied Sciences Upper Austria, School of Management, Campus Steyr.
- [12] Steel, J. L., Meredith, K.S., Temple C., and Walter, S. (2007). *What is Critical Thinking. Guidebook*. Prague: Kritické myšlení, o.s.
- [13] Tedesco-Schneck, M. (2013). Active learning as a path to critical thinking: Are competencies a roadblock?. *Nurse education in practice*, 13(1), 58-60.
- [14] Živković, S. (2016). A model of critical thinking as an important attribute for success in the 21st century. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 232(April), 102-108. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.034>